

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Andrea Černíčková

Rozpad rodiny a domácí násilí v literatuře pro děti a mládež

Olomouc 2017

vedoucí práce: Mgr. Jana Sladová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 14. dubna 2017

podpis:

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Janě Sladové, Ph.D. za odborné vedení mé práce a trpělivost při poskytování rad a nápadů.

Andrea Černíčková

Obsah

Úvod	6
1 Rodina	7
1.1 Vymezení pojmu rodina.....	7
1.2 Funkce rodiny	8
1.3 Rodina a výchova.....	9
2 Rozvod	11
2.1 Rozvodové fáze.....	11
2.2 Charakteristické znaky současné české rodiny	12
2.3 Psychika dítěte	13
2.3.1 Důsledky psychického náporu - zhoršení školního prospěchu.....	13
2.3.2 Noční děsy	14
2.3.3 Koktání	14
2.3.4 Pomočování	15
2.3.5 Útěk k partě, k lásce	15
2.4 Prožívání rozchodu rodičů v jednotlivých vývojových etapách dítěte	16
2.5 Prožívání rozvodu rodičů jedináčkem versus sourozenci	17
3 Domácí násilí	18
3.1 Vymezení pojmu.....	18
3.2 Příčiny domácího násilí	19
3.3 Formy domácího násilí	20
3.4 Znaky domácího násilí.....	21
3.5 Děti jako osoby ohrožené domácím násilím.....	22
3.6 Následky domácího násilí u dětí.....	22
3.7 Orgány sociálně – právní ochrany dětí	23
3.8 Výzkum zaměřený na domácí násilí	24
4 Analýza vybraných děl zaměřených na rozpad rodiny a domácí násilí	26

4.1	Nikolina cesta – Markéta Fišarová	26
4.2	Dítě do kufru – Jacqueline Wilsonová.....	30
4.3	Panáčci – Tomáš Hokeš.....	33
	Závěr.....	38
	Literatura a internetové zdroje.....	39

Úvod

Tématem mé bakalářské práce je rozpad rodiny a domácí násilí v literatuře pro děti a mládež. Tato problematika je v dnešním světě velmi aktuální a ve velké míře se o ní mluví, proto mě zaujala a chtěla jsem se dozvědět další a podrobnější informace. Čím dál více spisovatelů se zaměřuje na tyto typy problémů a zařazují je do knih pro mladé čtenáře. Motivem autorů je dítěti správnou formou ukázat, že svět není jenom plný štěstí a radosti, ale i smutku a utrpení. Očima dětí popisují životy jiných vrstevníků, kteří nemají štěstí mít plnohodnotnou rodinu a rodinné zázemí.

Práce je strukturovaná do dvou částí. V první části vymezují pojem rodina, sledují je z pohledu různých vědních disciplín. V dalších kapitolách popisují základní definice a terminologie daných témat. Podrobně nahlížím na fáze, jež vedou mladé páry k rozpadu manželství a posléze celé rodiny.

Dítě je velmi důležitým prvkem v každém vztahu, tudíž se velmi podrobně věnuji psychickému dopadu na nejmladší členy v postižených rodinách. Záleží na mnoha faktorech, nicméně ve většině případů je určitá forma traumatu patrná. Nemusí se projevit ve velké míře, ale rozvod v rodině na dítě určitou měrou působí a záleží na charakteru osobnosti, jak se s tím vyrovná. Součástí teoretické práce je i téma domácí násilí. Věnuji se především příčinám a formám, které se u tohoto činu nejčastěji vyskytují a následně ovlivňují chod domácnosti. V dalších podkapitolách se opět vracím k dětem ohroženým domácím násilím a jejich psychickému vývoji. V naší zemi existuje systém, který jedince ohrožené domácím násilím chrání a poskytuje pomoc. Prostřednictvím orgánů sociálně-právní pomoci je nabízena možnost následného azylu a zázemí. Prostudováním několika výzkumů jsem zařadila do teoretické části i výzkum vztahující se k informovanosti domácího násilí a dle statistik je v České republice povědomí o této problematice na vysoké úrovni.

Druhá část se zabývá analýzou knih pro děti a mládež. Cílem mé práce je se v rozborech zaměřit na příčiny a důvody domácího násilí a rozpadu rodiny. Vše je doloženo na základě ukázek, které demonstrují konkrétní situace. V analýzách se pouze okrajově zabývám autorovým stylem psaní a vyjadřování. Za hlavní cíl si kladu prohloubení znalostí v problematice domácího násilí a rozpadu rodiny a na základě analýz vybraných titulů se snažím o přiblížení a pochopení pocitů dětí, žijících v nelehkém prostředí.

1 Rodina

Fungující rodina je dar, díky kterému má člověk možnost být milován a přijímán. Pokud jsou ale funkce rodiny narušeny, ať již špatnými vztahy nebo domácím násilím, ztrácí pojem rodina ten pravý smysl, jedinec se cítí ohrožen a pocity bezpečí jsou nahrazeny pocity strachu.

V následujících kapitolách se seznámíme se správným fungováním rodiny, které ovlivňuje správný vývoj jedince v mnoha směrech a aspektech.

1.1 Vymezení pojmu rodina

Rodina je místo, ve kterém by se každý z nás měl cítit šťastně a bezpečně. Je to útočiště, do kterého se rádi vracíme a které nás naplňuje pocity lásky, přátelství a porozumění. Kdybychom se zeptali jednotlivých osob, co pro ně znamená pojem rodina, odpovědi by byly jistě různorodé. I v odborné literatuře autoři nahlízejí na téma rodiny z různých úhlů pohledů. Podle Matějčka (1992, s. 28) je rodina vymezena jako místo, kde se o dítě může a nemusí starat více dospělých, nebo kdy je na více dětí pouze jedna osoba. Dále uvádí, že rodina je prostředí, kde dochází k uspokojování základních psychických potřeb, a to jak ve vztahu rodič – dítě, tak ve vztahu dítě – rodič.

Pojem rodina můžeme charakterizovat z pohledu mnoha vědních disciplín. Pokud nahlédneme na definici pojmu v Psychologickém slovníku (Hartl, Hartlová, 2015, s. 512), je rodina definována jako společenská skupina spojená manželstvím, odpovědností a vzájemnou pomocí. Definice v Sociologickém slovníku rodinu popisuje jako *„specifickou biosociální skupinu, která je na počátku vývoje lidské společnosti jejím základním sociálním prostředím a později ji provází jako její nezbytná a podstatná součást, v níž se realizují některé jak společensky, tak osobně nutné činnosti a vztahy, které nemohou být přejaty jinými společenskými institucemi nebo organizacemi.“* (1970, s. 357)

Vědní obor pedagogika a Pedagogický slovník (Průcha, 2003, s. 202) nahlíží na rodinu specifičtěji. Uvádí, že rodina plní mnoho funkcí důležitých pro správný rozvoj dítěte, umožňuje vytvářet určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Pohlíží na ni i z hlediska sociologického, kdy forma rodiny představuje začlenění jedince do sociální skupiny. Pokud se pár rozhodne vstoupit do svazku manželského, počne dítě a žije v poklidném rodinném životě se svou manželkou či manželem, hovoříme o nukleární rodině neboli rodině úplné, skládající se z role matky, otce a jejich dětí. V tomto případě Psychologický slovník mluví o *„rodině, v níž dochází k úspěšnému řešení problému, kde existuje příznivé emocionální klima a dochází ke stálému vyrovnávání vztahu uvnitř rodiny*

v souladu s životním cyklem jejích členů“ (Hartl, Hartlová, 2015, s. 512) Na druhou stranu se můžeme setkat s rodinou neúplnou, kde chybí matka nebo otec. V takových případech se mnohdy stává, že do rodiny přibude nový partner.

1.2 Funkce rodiny

Stanislav Střelec definuje tento pojem následovně: „*Funkce rodiny jsou většinou chápány jako úkoly, které rodina plní jednak vůči sobě samé, jednak vůči společnosti. Složitě a stále se vyvíjející podmínky života společnosti jsou také podmínkami pro život rodiny, a proto je představa o nezávislosti rodinného života na společenském dění nereálná a v určitém smyslu i nežádoucí.*“ (Střelec, 1992, s. 74) Mezi základní funkce rodiny řadí (1992, s. 75-76):

- **Hospodářsko – ekonomická funkce** „*je důležitá pro existenci a rozvoj ekonomického systému společnosti a její podstata spočívá v zapojení rodinných příslušníků do výrobní nebo nevýrobní sféry v určitých profesích.*“
- **Biologicko – populační funkce** plní jednu z nejdůležitějších funkcí. Střelec se opírá o teorii, které věří i mnoho statistiků. Čím větší počet dětí, tím větší jistota přežití rodiny. Odkazuje na země třetího světa. V těchto zemích je naprosto běžná věc využívat dítě jako pracovní sílu a tím přispívat do rodinného rozpočtu. Není tedy ojedinělým jevem, že rodina se skládá z šesti či sedmi dětí, kdy často i nezletilí jsou nuceni vykonávat těžkou práci za účelem přežít.
- **Funkce odpočinku a obnovování tělesných a duševních sil** nabývá v posledních letech na obrovském významu. Děti nacházejí v různých odvětvích, obzvláště mimo rodinu, nové inspirace, nové podněty. Problémem dnešní doby je i fakt, že mnoho dětí neumí naložit efektivně a produktivně se svým volným časem a často jej promrhá. Tato skutečnost je podporována dobou moderní techniky a sociálních sítí, které jsou zabijákem času nejen pro děti, ale i pro rodiče.
- **Funkce výchovná** spočívá v tom, „*že se do ní ve větším rozsahu, než je tomu u ostatních funkcí, promítají vlivy všech stránek života rodiny. Rodiče odpovídají za harmonický rozvoj svých dětí. Zákon jim ukládá pečovat soustavně a důsledně o výchovu, výživu, chování a jednání dětí. Společnost dbá, aby rodiče mohli řádně vykonávat práva a povinnosti při výchově dětí. V případě potřeby je každý z rodičů oprávněn dovolat se pomoci školy, obce, soudu a jiných státních orgánů a organizací.*“ (Střelec, 1992, s. 76)

Ilona Špaňhelová (2010, s. 12) nahlíží na problematiku funkce rodiny nepatrně odlišným způsobem, kdy za velmi důležitou funkci považuje emoce a emocionální strukturu člověka.

- **Biologicko – reprodukční funkce** je velmi prostou funkcí, kdy úkolem rodičů je plodit děti.

- **Ekonomicko – zabezpečovací funkce** „*se stará o to, aby děti byly ekonomicky zabezpečené do té míry, jak je to pro ni možné. Tato její funkce by nikdy neměla převyšovat míru další funkce – emocionální. Je to velmi důležité pro další zdravý růst dítěte z hlediska psychologického.*“ (Špaňhelová, 2010, s. 12)
- **Emocionální funkce** je podle autorky funkcí, kdy by rodič měl pomáhat dítěti s jeho pocity – se sdílením, vyjadřováním a prezentováním druhým. Každé dítě by mělo být milováno, ale s určitými mantinely a hranicemi, které se v průběhu života dítěte zásadně mění. Co dítě bere jako mantinel ve 3 letech, není již mantinelem v 8 letech. Samozřejmě dochází i k tomu, že mantinely zůstávají neměnné a jsou vštěpeny do chování jedince na celý život. Jedná se hlavně o morální zásady, které si každý člověk postupně vybuduje a posléze se jimi řídí, např. nelhat druhému, nabízet pomoc potřebným.
- **Socializačně – výchovná funkce** by měla „*vychovávat děti k tomu, aby si byly jisté v prostředí, kde se pohybují, uměly si zdůvodnit různé jevy v životě, dovedly se připravit na své fungování mezi jinými dětmi a ve společnosti druhých dospělých.*“ (Špaňhelová, 2010, s. 12) Jinými slovy se jedná o proces socializace, kdy si jedinec osvojuje návyky ve společnosti, její normy a chování a snaží se začlenit do určitých sociálních rolí.

1.3 Rodina a výchova

Výchova je jedním z nejdůležitějších aspektů v životě každého jedince. Je formována od útlého věku rodinou, která v tomto procesu hraje velmi významnou roli „*Výchova se jeví jako regulování, záměrné a cílené vstupování do celoživotního procesu zespolečňování jedince, probíhající v jistém konkrétním kulturně společenském systému.*“ (Kraus, Poláčková, 2001, s. 41)

Kraus (2001, s. 41) v publikaci připomíná, že žijeme ve světě, kde se prolíná mnoho kultur a společností, zásadně se od sebe lišících. Nelze proto výchovu, která je aplikovatelná v jedné společnosti, přenášet do jiné, jež je diametrálně rozdílná a panují zde jiné návyky a zvyky. Proto bychom se neměli snažit převzít zkušenosti jiných společností a násilně je aplikovat do naší kultury. Výchova je tedy determinována prostředím, ve kterém žijeme a vyrůstáme.

Právě Kraus a Poláčková (2001, s. 42) nahlíží na funkce výchovy následovně:

- **Translačně-transformační funkce** zajišťuje soudržnost společnosti, která se vzájemně obohacuje prostřednictvím výchovně-vzdělávacího procesu

- **Komunikačně - kooperativní funkce** „plní výchovu tím, že ovlivňuje oba procesy, usnadňuje je a přispívá k jejich kvalitě, zpětně tak zasahuje do systému mezilidských vazeb.“ (Kraus, Poláčková, 2001, s. 42)
- **Socializační funkce** je důležitá tím, že zde probíhá proces socializace. Rodič se skrze výchovu snaží, aby si dítě osvojilo základní chování a normy společnosti, ve které vyrůstá. Mnohdy nastává v rodinách názorová propast v socializační výchově, a to z důvodu odlišného původu rodičů. Každý z nich se snaží dítěti vštípit normy společnosti, která je mu blízká a dítě je často zmateno a neví, které normy si má osvojit. Často se taky stává, že mezi rodiči nastává partnerská krize a počínající neshody, které posléze mohou vést k rozvodu a rozpadu rodiny právě kvůli nepřekonatelným rozdílům v povahách.
- **Ekonomicko-kvalifikační funkce** „spočívá ve vytváření předpokladů pro další rozvoj hospodářství v podobě přípravy kvalifikovaných pracovních sil, které jsou schopny přispívat ke zlepšování kvality a organizace výroby, obchodu a dalších služeb.“ (Kraus, Poláčková, 2001, s. 42)

2 Rozvod

Rozvod je jednou z nejtěžších zkoušek v lidském životě. Dokáže narušit fungování jedince v mnoha aspektech, ať už v psychologických, duševních, ale i fyzických.

Rozvod manželství a rozpad rodiny představují jedno z nejsvízelnějších rozhodnutí, které musí pár v životě udělat. Netýká se to pouze manželské dvojice, do rozvodového řízení bývají začleňovány i děti a širší rodina, pro které je tato situace velmi těžká a plná krizových momentů a situací. Četné výzkumy dokazují, že neexistuje věk, kdy by dítě rozvodem netrpělo. Záleží pouze na věku a vyspělosti jedince, do jaké míry se s danou situací dokáže srovnat a s jakými následky se může potýkat v psychické rovině. Zdeněk Matějček a Zdeněk Dytrych (2002, s. 39) definují rozvod jako událost, která má své aspekty v mnoha rovinách – sociální, etické, psychologické, právní, emoční. Dále uvádějí, že *„se rozvod řadí mezi projevy sociální patologie. Má četné rozporné charakteristiky, protože může být považován za určité základní společenské sankční opatření, které má zamezit nesouladu a těžkým konfliktům mezi manželi, má skončit problematické spolužití a umožnit další životní perspektivy.“* (Matějček, Dytrych, 2002, s. 39) Je velmi nutné si uvědomit, že v procesu rozvodu nestrádá citově pouze dítě, ale situace se dotýká i rodičů, kteří rozvod a následky mohou nést různě.

Podle Zdeňka Matějčka (2002, st. 40) zde pořád existuje mnoho rodin, které žijí v dlouhodobě konfliktní domácnosti s narušenými rodinnými funkcemi, ale rozvod z různých důvodů není u nich na pořadu dne. Hovoří se o rozvodu nedeklarovaném.

2.1 Rozvodové fáze

Než manželský pár přistoupí k tak razantnímu kroku, musí tomu předcházet spousta událostí, která mají za následek tak rázné rozhodnutí. Manželé jsou ve vztahu nespokojeni, vztah nesplňuje jejich očekávání a dvojice si přestává rozumět. Nesnaží se o nápravu, stagnují ve svém chování i projevu a velmi rychle se vzdávají. Dnešní doba nepřeje vůli a úsilí, lidé nejsou trpěliví a jejich chování je značně nestálé. Na druhé straně zde máme manželství, kde se manželská dvojice nesetkává jenom s neporozuměním a nespokojeností. Probíhá zde domácí násilí, které vyústí v jediné možné a uvolňující řešení.

Pokud se zaměříme na první skupinu manželů, Tomáš Novák a Bohumila Průchová a publikace Předrozvodové a rozvodové poradenství (2007, s. 23-30), nazírají na jednotlivé předrozvodové fáze takto:

- **Fáze ochladnutí vztahu** *„je značně záhudná, neboť může, byť samozřejmě nemusí, korespondovat s procesem transformace sentimentálně romantického zamilování do fáze*

vzájemné adaptace v soužití. Zásadní rozdíl je v tom, že zákonité odpoutávání vede spíše ke kamarádské toleranci a respektu. Vztek může střídát něžnou vzpomínku.“ (Novák, Průchová, 2007, s. 23)

Často se stává, že nastane období klidu, kdy si dvojice řekne, proč to ukončit. Nicméně poté může nastat situace, která je ujistí, že je něco s jejich vztahem špatně. Tyto případy jsou popisovány jako ambivalentní, kladné, ale i záporné v jedné směsi.

- **Fáze předrozvodových fantazií** – můžeme zde mluvit o fantaziích a sněních, kdy si dotyčný myslí, že se všechno změní k lepšímu – partner se napraví, dokáže mu vysvětlit, jaké chyby dělá a co by měl dělat jinak. Od podobného snění je jen jeden krůček k návštěvě manželské poradny, kde se vždy vina svaluje na toho druhého.
- **Fáze „odluka po česku“** je definována jako *„stav kdy se pár rozejde do té míry, že každý z dvojice bydlí jinde, zkouší samostatnou existenci bez partnera. Děti pobývají buď u jednoho, nebo střídavě u obou. I ony si zvykají na novou situaci.“* (Novák, Průchová, 2007, s. 25)
V mnoha takových situacích se stává, že spousta dvojic zjistí, že bez sebe nedokáží fungovat a jejich problémy nejsou takové, aby se rozváděli. Vzájemně si chybí, potřebují se a v době odluky cítili, že svého partnera či partnerku pořád milují.
- **Fáze rozvodové fantazie** je taková, *„kdy nositel rozvodového chování věcněji než dříve přemýšlí o vývoji situace po rozvodu, nebo o tomto vývoji sní. Zejména v této fázi může dojít ke zlomu. Nezřídka dospěje k takové míře nezávislosti na původním vztahu, že jeho konání je aktivnější než jednání původního iniciátora.“* (Novák, Průchová, 2007, s. 30)

Tato fáze je již konečná a není návratu zpět. Jedinec si je pevně jistý, že se nic nedá zachránit a že už nastává prostor pro nového partnera nebo partnerku a potažmo nový život. Nastává chvíle výčitek, protože jedinec opouští svůj starý život a vstupuje do neznáma. Celý život byl v partnerském vztahu, vždy se měl o koho opřít, komu se svěřit a najednou se musí naučit žít sám, jako individuální jedinec. Nicméně pro některé páry je rozvod vysvobozením.

2.2 Charakteristické znaky současné české rodiny

Dnešní moderní model rodiny se podstatně liší od pojetí rodiny v dřívějších dobách. Na vině je mnoho moderních technologií, které se vkrádají do života rodin a berou jim čas, jenž by byl vhodněji využit v rodinném kruhu. Z důvodu nedostatku času se rodina začíná odcizovat a dochází k hluboké propasti, která může mít za následek rozpad rodiny. Petra Černá v publikaci *Rozvod, otcové a děti* (2001, s. 21) uvádí charakteristické znaky současné rodiny, pomocí kterých se dá částečně vysvětlit nestabilita mnoha českých rodin.

- Zaměřenost pouze na jednu osobu

- Chybí očekávání trvalosti vztahu, jednotlivec se nechce obětovat zájmu rodiny
- Vyvrálost partnerů při první intimní zkušenosti je často pouze biologická, ne psychologická
- Postupná ztráta bezprostředních kontaktů mezi partnery a mezi dětmi a rodiči následkem životního stylu
- Názory a postoje k rozvodům v současné době utvrzují partnery v tom, že rozvod je jediným a nejjednodušším řešením v nespokojeném manželství

Česká republika je známá svou vysokou rozvodovostí. Pokud nahlédneme do statistik Českého statistického úřadu (Český statistický úřad, ©2015), jenž nasbíral data rozvodovosti z let 1950-2015, vyčteme zde, že například v roce 1955 se pouze 15 % manželství rozhodlo ukončit svůj společný život. Naproti tomu v roce 2010, se procentuální vyjádření vyšplhalo až k 50 %, což znamená, že polovina všech manželských párů ukončila svůj vztah. Rok 2015 je o něco smírnější a číslo směřuje k 46 %. Navzdory všem číslům vidíme, že míra rozvodovosti v posledních letech značně stoupá, nebo se alespoň drží na stejné hranici.

2.3 Psychika dítěte

Rodič rozvodem ubližuje svému dítěti, které není připraveno na takovou situaci a neví, jak se s ní má vyrovnat. Možná traumata se mohou odrážet v chování a prožívání, špatné zkušenosti se posléze přenáší do puberty, kdy může změna u jedince vypuknout nečekaně. Dítě přestane mít o všechno zájem a jeho pozornost se zaměřuje na sociálně patologické jevy, ve kterých hledá útěchu. Dítě se na sebe snaží upozorňovat, prosí o zájem rodičů, o jejich pozornost. Záleží na mnoha faktorech, které jsou důležité v procesu prožívání krizových situací – věk, vlastnosti, temperament, charakter, schopnost překonávat překážky, aj. Samotná psychika sdružuje všechny duševní jevy v životě člověka – to, co si myslíme, děláme, ale i to, jak určité věci zpracováváme, jak se s nimi vyrovnáváme a jak se z nich dokážeme později poučit do budoucna.

2.3.1 Důsledky psychického náporu - zhoršení školního prospěchu

Matějček (2002, s. 43) za následky rozvodu uvádí hlavně zhoršení školního prospěchu, které může dítě provázet po celou školní docházku. Změna nastává, i když dítě před rozvodem prospívalo a mělo o školu zájem. V dítěti se hromadí úzkost a napětí, a proto není schopné se na danou látku soustředit a předvádět dobré výsledky. *“Dítě je za svůj školní prospěch trestáno a rodiče si navzájem vyčítají, že špatný školní prospěch je důsledek nesprávné výchovy jednoho nebo druhého.”* (Matějček, 2002, s. 43) Velmi rozdílný průběh má změna školního prospěchu u dívek a u chlapců. Matějček (2002, s. 44) tvrdí, že změna u chlapců je provázána agresivním

chováním, které je způsobeno nahromaděnou úzkostí, která se v duších chlapců skrývá. Průběh u dívek je mnohem mírnější, méně nápadný. Dívky jsou více staženy do sebe, jsou málomluvné, nerady ukazují své pocity na veřejnosti, nicméně projevy úzkosti se u nich projevují stejně jako u chlapců, jenom v jiné formě.

Rodič se ztrátu maminky nebo tatínka snaží kompenzovat materiální cestou. V mnoha případech nastává situace, kdy si rodič snaží dítě koupit nebo se předhání o prioritní postavení ve světě dítěte. I když by se mohlo na první pohled zdát, že dítě je vděčnější za materiální složku, opak je pravdou. Více si cení pocitu bezpečí a jistoty.

„Dítěti více imponuje, je-li jeho vychovatel vyspělou samostatnou osobností, na kterou je spolehnutí, jestliže se nevytahuje, ale něco opravdu dovede, jestliže mezi jeho slovy a jednáním panuje shoda. Ve věku pěti let to dítěti třeba ještě nedojde, ale v deseti už ano a ve čtrnácti letech o už vede k pohrdání a odsudku.“ (Dytrych, 2002, s. 50)

2.3.2 Noční děsy

Podle Ilony Špaňhelové (2010, s. 49) se případy nočních děsů či nočních můr mohou dít právě v životě dítěte rozvádějících se rodin. *„Je to stav dítěte, který se projevuje cca od 8. měsíce věku do konce mladšího školního věku – cca 11 let.“ (Špaňhelová, 2010, s. 49)* Dítě před spaním nepocítuje žádné příznaky, v noci se ale ze spánku probouzí a křičí mnohdy jen útržky vět, která jako celek nedávají smysl, dítě je vyděšené a má otevřené oči. Rodiče bývají většinou zděšeni takovou situací, na kterou nejsou připraveni. *„Rozdíl mezi noční můrou a nočním děsem je v tom, že při noční můře dítě dokáže při úplném probuzení (buď v danou chvíli v noci, nebo v dalším dnu, až se probudí) říct, co se mu zdálo. Při nočním děsu je to mnohem složitější, prožitek dítěte je intenzivnější, hlubší, jeho uklidnění je obtížnější a nedokáže si vzpomenout na to, co se mu zdá.“ (Špaňhelová, 2010, s. 49)* Tyto symptomy se potom mohou projevovat i v pozdějším věku a daný jedinec mívá problémy s nespavostí, nedaří se mu usnout, nebo taky usnout nechce, aby se zase nepropadl do světa, kde na něho čekají noční můry.

2.3.3 Koktání

Koktání je proces nakumulování emocí, jež dítě nedokáže vyjádřit. Pokud se chce k něčemu vyslovit, není schopné to říci souvisle. Koktání může mít více původů. Buď se jedná o přemíru strachu, kdy dítě nemluví z důvodu velké obavy, nebo je tak rozhořčeno a negativně naladěno, že mu správná slova nejdu na jazyk a zakoktává se. *„Příčinou jsou tedy konfliktní mezilidské vztahy, které dítě vnímá, ve kterých žije a které na něj nějakým způsobem doléhají. Dává tak tedy najevo, že se něco děje.“ (Špaňhelová, 2010, s. 55)* Všechno vyjadřuje pouze na úrovni

koktání. Tak jako v mnoha případech, i tento symptom může mít vliv na další budoucí vývoj jedince.

2.3.4 Pomočování

Pomočování je dalším z mnoha symptomů vystresovaného dítěte. O pomočování mluvíme pouze tehdy, když dítě už dříve samo chodilo na záchod. Najednou se všechno změní a dítě toho není schopno. Dle Ilony Špaňhelové (2010, s. 55) dochází k pomočování, pokud je dítě přítomno něčemu, čeho se bojí (prudká hádka, osočování rodičů, nadávky,...). Rodiče si většinou s tímto jevem neví rady. Mnohokrát dítě nařkne, že není schopno si dojít na záchod, že už je hodně velké. Nedokáží si spojit, že tento druh pomočování je spojen s psychickou zátěží kladenou na dítě samotné.

2.3.5 Útěk k partě, k lásce

V případě útěku k partě nebo k lásce, už mluvíme o dětech staršího školního věku nebo o dětech v pubertě. V tomto období je pro ně těžké se soustředit na něco jiného, než na hledání místa v určité skupině lidí. Vyhledávají tyto aktivity, protože je již nebaví být pořád doma s rodiči. Je to způsob revolty, vymanění se ze spárů rodičů, kteří u nich už nemají zdaleka takovou autoritu, jako parta nebo partner. Obvykle je zde až patologická touha po někom, kdo je schopen vyjádřit lásku. Tyto potřeby jsou známkou toho, že vroucnou cit doma postrádají, nejsou naplněny jejich vazby. Vztah s rodiči je narušen. V takových případech se často mladiství bezhlavě zamilují a slepě následují svého partnera či partnerku. Pokud narazí na člověka, jehož úmysly nejsou upřímné a pouze je využívá, dochází k velkému zklamání a zanevření na lásku. Mnoho pubertálních dětí si taky myslí, že když jejich rodiče nedokázali udržet svůj vztah, je to prakticky nemožné i pro ně samotné a postupně na lásku přestávají věřit a vyhýbají se jí.

Útěk z domova je pro dítě tou nejkrajnější variantou, kdy už opravdu neví, jak dál. Podle zkušeností Ilony Špaňhelové (2010, s. 51) se dítě najednou rozhodne nečekaně, spontánně, například při hádce. „*Při tomto zkratu si neuvědomuje, že daná situace nemá budoucnost, nemá pokračování. Přijde noc, nebude vědět, kam jít, kde přespat. Může se stát, že bude mít obavu být venku, bude se chtít vrátit.*“ (Špaňhelová, 2010, s. 51) Je zde názorná ukázka toho, jak pracuje dětský mozek. Nevyhodnotí si situaci, jedná bezmyšlenkovitě a spontánně, na základě své intuice. Může se stát, že dítě někde zabloudí, nedokáže si samo pomoci. Pro rodiče je velmi důležité zalarmovat příbuzné, kamarády, kteří by případně mohli tušit, kde se dítě nachází. Špaňhelová (2010, s. 51) dále uvádí, že je velmi důležité dítěti po návratu říct, jak je pro rodiče důležité, a že nic na světě nezmění jejich vztah k němu.

2.4 Prožívání rozchodu rodičů v jednotlivých vývojových etapách dítěte

Ilona Špaňhelová (2010, s. 85) nahlíží na jednotlivé vývojové etapy následovně:

- **Novorozenec a kojeneček (do 1 roku)** - Dítě v novorozeneckém a kojeneckém věku nerozumí plně obsahu slov a vět. Jeho slovní zásoba zatím nesahá moc daleko. Rozumí jednoduchým slovům, jako je máma, táta, bába, ham, pápá. Vnímá spíše atmosféru, která v rodině panuje. Soustředí se na tón hlasu, dokáže rozpoznat, zdali je tón hlasu klidný nebo rozčilený. Pokud slyší smích svých rodičů, dokáže se přizpůsobit a směje se taky. Dokáže taky vnímat, pocity neklidu, strachu, pláče, proto se můžeme setkat se situacemi, kdy se matka třese a dítě je velmi neklidné a vzápětí začne plakat. Je napojeno na city a prožívání mu blízkých osob.
- **Batole (1-3 roky)** - V batolecím období dítě už velmi dobře vnímá význam slov. V tomto čase dítě rozpoznává i atmosféru a panující náladu v domácnosti, a proto je velmi důležité neřešit neshody a případné hádky před ním, protože ho to může psychicky poznamenat a může to mít vliv na jeho řečové schopnosti. Dítě, které vyrůstá v rodině, kde jsou na denním pořádku nadávky a zvýšené hlasy, se pak stává zamklé a straní se ostatních. V batolecích věku se často stává, že se dítě začíná více vztekat, může mít také projevy neklidu při spánku.
- **Předškolák (3-6 let)** - Dítě v tomto období je velmi ovlivněno představami, fantazií. Rodič je pro něj největší autoritou, které důvěřuje. Jelikož už přichází do věku, kdy začíná chodit do různých kroužků a školek, obklopuje se svými vrstevníky a jinými dospělými lidmi. Dalo by se říci, že rodič je nepatrně odsouván na druhou kolej, ale pro dítě je v tomto období velmi důležitý, dalo by se říci až nejdůležitější. Dítě se už dokáže vyjádřit, a proto je nutné s ním o všem komunikovat. Nastává zde i jev, kdy se dítě snaží ochránit jednoho z rodičů a stojí na jeho straně, naopak druhého odhání. Nerozumí svým pocitům a je zmatené.
- **Mladší školní věk (do 11 let)** - Mladší školní věk je pro dítě nejklidovějším obdobím jeho psychologického vývoje – poznává svět, začleňuje se do skupin, získává si místo mezi kamarády. Projevuje se u něj mnohem větší rozumová znalost než u předškoláků, dovede v mnoha případech i argumentovat, vznášet návrhy nebo zaujmout svůj názor. V tomto období je důležité vzbuzovat zájem dítěte o určitá odvětví. Ukazuje se zde role matky a otce, kdy každý z nich dokáže dítěti předat zájem nebo zkušenost sobě vlastní. U otce to jsou technické věci, princip sportovních her. Maminka má zase dar citů, emocí, dar předat své zkušenosti z vaření, starání se o domácnost. Tudiž není dobré, aby dítě přijímalo aspekty pouze od jednoho z rodičů.
- **Období dospívání (11-20 let)** - Pokud si dítě prochází velmi klidovým obdobím, musí zákonitě nastat moment, kdy se vše změní. Nastává to v pubertě, která je považována za psychicky

nejnáročnější etapu v životě mladého člověka. Získává naprostý přehled o tom, co se děje kolem něj, dokáže bravurně argumentovat a mít svůj vlastní názor. Jeho emoce a pocity jsou nevyrovnané a dotyčný může chvíli plakat, vzápětí se směje a sám neví proč. Pokud si dítě prochází rozvodem rodičů, bere to všechno jinak. Mnohdy samo říká, že by bylo nejlepší, kdyby spolu rodiče vůbec nebyli, nevidí lásku, úctu, porozumění, toleranci. Nedokáže si představit, jak bude prožívat lásku on, jak se bude ke své partnerce nebo partnerovi chovat, když v rodině chybí jasný vzor. Více se uchyluje do společnosti svých vrstevníků, kde se často chce někomu vypovídat ze svých pocitů. Dochází k čím dál většímu osamostatňování. Velmi častá je výbušnost, přehnaná kritičnost, kdy mladý jedinec odsoudí své rodiče, aniž by chtěl něco slyšet. Dalo by se říci, že stadium rozvodu je pro něj v tomto věku jedno z nejhorší. Dle Elliota (2002, s. 102) existuje šest úkolů, které musí dítě vyřešit, aby dopad rozvodu na jeho vývoj byl minimální – přijmout realitu rozchodu, nebýt součástí konfliktů rodičů, vyrovnat se s případnými ztrátami, zbavit se pocitu sebeobviňování, přijmout fakt odloučení, myslet na cíle pro budoucí vztahy s rodiči.

2.5 Prožívání rozvodu rodičů jedináčkem versus sourozenci

Jedináčci to mají mnohem složitější než děti, které mají několik sourozenců. Jsou více osamělí, opuštění, nemají se komu svěřit. „*Může se u něj také stát, že se více cítí jako mezi dvěma ohni. V některých případech se jej snaží jeden z rodičů dostat na svoji stranu. Dítě se může na tuto stranu vydat, ale vnitřně cítí, že to není dobře a správně. Nemá ale navigaci od druhého sourozence, zda je jeho chování dobré, nebo ne.*“ (Špaňhelová, 2010, s. 80) Dále Ilona Špaňhelová uvádí (2010, s. 80), že je dítě více stydlivé a hůře si hledá kamarády, protože není zvyklé sdílet život s druhým sourozencem. Rodiče musí být ti, kdo mu podají pomocnou ruku.

Sourozenci to mají v zásadě mnohem jednodušší. „*Víc se semknou k sobě, víc začnou spolupracovat jeden s druhým. Mohou si také různé věci a to, čemu nerozumí, vysvětlit. Je mezi nimi většinou (kromě dvojčat) věkový rozdíl, kdy znalosti jednoho jsou na vyšší úrovni, proto situaci lépe druhému vysvětlí nebo řekne.*“ (Špaňhelová, 2010, s. 81) Může se stát, že jeden ze sourozenců je velmi nejistý, ukřivděný a útočí na svého sourozence. Jedná se o určitý druh obrany, kdy jedinec sám není schopen popsat pocity a myšlenky, které e mu honí hlavou. Většinou se jedná o případ starší - mladší, kdy útok na mladšího, který ještě z dané situace nemá rozum, je pro staršího sourozence ta nejsnadnější a nejpřirozenější věc a dochází při ní k uvolnění emocí a pocitů.

3 Domácí násilí

3.1 Vymezení pojmu

Násilí je velmi kontroverzním tématem, které nepřestane hýbat světem. Objevuje se v mnoha podobách. Existují více závažné formy, i ty méně tabuizované. V každém případě je násilí páchané na druhém člověku nepřijatelným jevem, který by měl být trestán. „*Domácí násilí bylo dlouze považováno za tabu. Názory se ale změnily. Konečně připouštíme, že i dobré rodiny mohou být násilím zasaženy – a nejde jen o fyzické napadení, ale rovněž o psychické či emocionální deptání, verbální či neverbální výhrůžky, vulgární chování apod. Násilí v rodině se vyskytuje bez ohledu na jakékoli socioekonomické, geografické, rasové, genderové či věkové charakteristiky zainteresovaných.*“ (Ševčík, Špatenková, 2011, s. 21)

Definice domácího násilí je velmi složitá a problematická, záleží zde na mnoha subjektech. Dle Ludmily Čírtkové a publikace Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích (2002, s. 10) se nahlížení na domácí násilí může lišit v závislosti na orgánech, organizacích, povaze organizací, nebo podle toho, kdo přesně je v centru zájmu těchto subjektů. Naděžda Špatenková nahlíží na danou problematiku jako na „*bezprávně vynucenou nadvládu některého člena rodiny nad jiným členem, resp. členy. Popřípadě jako využívání převahy (nejčastěji fyzické) k vykonávání bezpráví vůči jiné osobě, resp. osobám v rodinném systému.*“ (Špatenková, 2011, s. 23) Může se jednat o násilí mezi manželi nebo partnery. Existují případy, kdy dítě dokonce zaútočilo na své rodiče. Jsou frustrované z neustálé nejistoty a nedostatku pocitu bezpečí, a tak svůj vztek obrací proti svému tyranovi nebo proti osobě, která je nevinná, ale velmi lehce napadnutelná. „*Násilí může překročit hranice rodiny a dotýkat se bývalých manželů nebo se může objevovat mezi nesezdanými páry, homosexuálními partnery sdílejícími společnou domácnost, tj. mezi osobami, které vlastní definici rodiny nenaplňují.*“ (Špatenková, 2011, s. 23)

Drahomír Ševčík (2011, s. 24) vnímá domácí násilí jako „*určitou podmnožinu násilí v rodině*“ a zahrnuje sem všechny fyzické, psychické, sexuální projevy, které jsou praktikovány na členech dané rodiny. Druhou podmnožinou je dle autora o něco závažnější forma násilí, a to týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte. Počinání týrajícího jedince může být vědomé i nevědomé, ale vždy dochází k trvalým následkům dítěte. Poškození zdraví nebo narušení správného psychického vývoje mohou být jen začátky destruktivního rozpadu osobnosti a neschopnosti normálního a plnohodnotného života v budoucnosti. Autoři upozorňují na velmi častý omyl, který se v souvislosti s domácím násilím zaběhl. Násilí v rodině a domácí násilí

jsou synonyma. „*Domácí násilí je specifickou variantou násilí v rodině a je pro něj příznačná vztahová asymetrie. Zásadní rozdíl spočívá v tom, že výskyt násilí je více vázán na konflikty či na uplatňování kontroly a moci. Aby se jednalo o domácí násilí, musí být přítomny definiční znaky:*

- *opakování a dlouhodobá násilnost*
- *eskalace*
- *jasné a neměnné rozdělení rolí*
- *neveřejnost*“ (Ševčík, Špatenková, 2011, s. 23-24)

Pokud se na domácí násilí podíváme z pohledu psychologického, dle Hartla a Hartlové (2010, s. 342) je násilí většinou fyzickým zneužíváním, zaměřené většinou proti partnerovi, ale taky proti jedinci, který žije ve společné domácnosti a je s tyranem v dennodenním kontaktu – dítě. Většinou dochází k uplatnění síly při překonávání odporu, nebo nesouhlasu. Často ani jeden z aspektů nemusí být přítomen a forma zneužívání je spontánní a často i bezdůvodná. Slouží pouze k potěše a uspokojení osoby, která vykonává týrání.

3.2 Příčiny domácího násilí

Existuje několik teorií, které se zaměřují na problematiku příčin domácího násilí. Autoři Ševčík a Špatenková (2011, s. 33) ve své publikaci uvádějí způsob, který je vysvětlován jako původní. Jedná se o vysvětlení příčin na základě jednofaktorových teorií.

- **Biologicko – genetické teorie** - tato teorie je již minulostí. Nahlížela pouze na obecné předpoklady k agresivnímu chování, nikoliv na konkrétní případy domácího násilí.
- **Psychologické teorie** - uvádí se, že příčiny násilí se skrývají a mají svůj prvopočátek v povaze násilné osoby. Sám Freud přirovnával tyto situace k oidipovskému komplexu, který značně vysvětloval psychologickou teorii. „*Oidipův komplex je nevědomé erotické tíhnutí syna k matce a dcery k otci. Rodič stejného pohlaví je vnímán jako sok, proto je nenáviděn. Současně je milován a dítě se obává ztráty jeho lásky. Násilí je pak jakýmsi odůvodněným trestem za tuto touhu a ulevuje pocitům viny.*“ (Špatenková, 2011, s. 33) Interpretace tedy ukazuje na fakt, že si daný jedinec myslí, že si zaslouží trpět, být zneužíván.
- **Feministické přístupy** – zdůrazňují nadřazenost mužů a obecnou nadvládu patriarchy, který posiluje ženskou submisivitu. Ženské submisivní chování podněcuje násilí ze strany mužů a dokazuje, že žena si takové chování zaslouží. Muž vychovávaný v matriarchálním prostředí se stává závislým na své matce. Svou závislost si pak přenáší v jiné formě do partnerského vztahu, ale zachovává si i skryté nepřátelství k osobám něžného pohlaví. Svou nenávist si poté vybíjí na své partnerce, protože násilí na matce je obecně přijímáno jako nežádoucí.

3.3 Formy domácího násilí

Formy domácího násilí nejsou v publikacích dosud sjednoceny. Každý autor nahlíží na tuto problematiku odlišněji. V zásadě lze popsat několik základních forem či typologií znázorňujících dané jevy. Dle Špatenkové a Ševčíka (2011, s. 47) lze definovat tyto formy násilí:

- **Fyzické násilí** - jedná se patrně o jednu z nejhrošších a nejhrubších forem. Cílem jedince je zastrašení týrané osoby pomocí hrubé síly a bolesti. Osoba žije v neustálém strachu o své zdraví a život. „*Fyzické násilí zahrnuje široké spektrum chování sloužící k ublížení, přivodění bolesti nebo k fyzickému utrpení, např. fackování, mlácení o zeď či zem, udeření pěstí, bití rukou či předměty (řemen), kopání, strkání, cloumání či třesení, tahání za vlasy, útok přímo ohrožující zdraví a život jedince.*“ (Špatenková, 2011, s. 48) Záměrně jsou zde uvedeny násilné činy páchané na dětech. Pokud by se jednalo o ženy, můžeme zde zařadit i další formy násilí např. škrcení, svazování, vytrhávání ochlupení (z genitálií), pálení, ohrožování bodnou či střelnou zbraní. Na dospělou osobu jsou většinou používány brutálnější formy, nicméně nedají se vyloučit ani u dětí.
- **Psychické násilí** - psychická forma násilí je jednou z nejzákladnějších forem vůbec. Některé jeho podoby mohou být velmi dobře propracovány, a proto nemusí být žádné příznaky zřejmé. Společnost mnohdy ani nepoznává, že se střetává s jedincem zažívajícím tuto formu násilí. Stopy jsou skryty, nenacházíme žádné podlitiny, odřeniny nebo popáleniny, jedinec je zraněn uvnitř. Pokud sám nechce, pomoci se mu nedostane a pořád je v zajetí svého tyрана, vyžívajícího se ve své vlastní anonymitě. Pro jedince je velmi uspokojující fakt, že nemůže být odhalen. „*Obtížně se prokazuje, ale ve svém důsledku může mít daleko horší dopad než násilí fyzické a to zejména na sebeúctu, sebepojetí, sebedůvěru a sebevědomí týraného.*“ (Špatenková, 2011, s. 49)

Ševčík rozlišuje psychické násilí na:

- **Neverbální** – např. záměrné ničení oblíbených či osobních věcí
- **Verbální** – slovní napadání, ponižování, urážení, zastrašování, očerňování, obviňování, hanlivé oslovování, vyhrožování, citové vydírání. Nezřídka dochází k jakémusi zpochybňování týrané osoby a pozastavování se nad její svépřávností (Ty jsi vážně blázen! Tobě už přskočilo.), čímž dochází k zapomenutí daného problému.
- **Ekonomické násilí** - dle Ševčíka (2011, s. 50) se tento druh násilí vyskytuje hlavně v manželstvích a párech, u dětí tato forma není nijak výrazná. Jedná se o další způsob, jak si nad týranou osobou získat moc a převahu. Ševčík (2011, s. 50) uvádí jako ekonomické násilí

neposkytování prostředků na společnou domácnost či na děti, kontrola nad veškerými příjmy a výdaji.

- **Sociální násilí.** Tato forma násilí působí na psychickou stránku týrané osoby velmi intenzivně. Mnohdy může předčít i násilí fyzické a ekonomické. Setkáváme se zde s využíváním milovaných osob k určitému činu nebo situaci, zákazem jakéhokoliv kontaktu s rodinou nebo přáteli, v nejhorší variantě s úplnou izolací. „*Násilník prostřednictvím naprosté kontroly, sleduje každý pohyb oběti, chce vědět, kam a s kým jde, co bude dělat, uděluje zákazy, příkazy a rozhoduje. Kromě toho se sám ohrožený jedinec postupně stahuje ze sociálních kontaktů.*“ (Ševčík, 2011, s. 50). Tento stav prochází určitým vývojem, kdy z počátku je týraná osoba zcela spokojena s danou situací a je zaujata svým partnerem. Později po nátlaku okolí se snaží o odmítání veškerých obav a připomínek, až v konečné fázi dochází k omlouvání a zastávání se násilníka před okruhem přátel nebo rodiny.
- **Sexuální násilí.** Čím dál častěji se psychologové setkávají se sexuálním násilím páchaným na dětech, pro které je to tak traumatizujícím zážitkem, že většinou zanechá nemalé následky na fungování a prožívání dítěte. Dítě obecně je velmi náchylné k jakýmkoliv vlivům, tudíž je velmi vnímavé a snadno může být psychicky zlomeno. „*Sexuální násilí můžeme vymezit jako nedobrovolný sexuální kontakt jakéhokoli druhu, resp. jako jakoukoli situaci, kdy je jedinec nucen podílet se na nežádoucích, nebezpečných nebo ponižujících praktikách. V případě sexuálního násilí se nemusí vždy jednat o uspokojení sexuálního pudu, naopak je to účinný nástroj ponižení, pokoření a podrobení druhé osoby.*“ (Špatenková, 2011, s. 51) Elliot (2002, s. 97) v publikaci uvádí nejnápadnější symptomy zneužití, a to úzkost, nespavost, noční můry a somatické obtíže. V polovině případů se jedná o velmi těžké příznaky, které jsou spojeny s posttraumatickou stresovou poruchou.

Zde jsou vypsány pouze základní formy násilí, existuje jich ale velká řada. Nicméně tyto formy se mohou vzájemně prolínat, takže tyran na daného jedince nepůsobí pouze fyzicky, ale i psychicky či sexuálně. Čím více své násilí stupňuje, tím více se cítí silný a mocný nad druhou osobou.

3.4 Znaky domácího násilí

Zdeňka Papežová ve svém článku na internetové stránce Záchraný kruh (Záchraný kruh, ©2017), jenž se zabývá prevencí patologických jevů, zmiňuje typické znaky projevující se během násilí v rodině. Velmi častým jevem je rovina soukromí. Agresor na svou oběť působí v jemu známých místech, kde nehrozí veřejná kontrola, a proto není možná pomoc zvenčí. Dalším znakem, s kterým se lze setkat, je izolovanost od okolního prostředí a s tím související

opakovanost. Domácí násilí je známo navyšující se dynamikou a opakováním činů ve vztahu oběť x agresor. Jelikož se tento druh násilí značně liší od jiných kriminálních činů, můžeme zde mluvit o jisté specifičnosti. Vztek namířený vůči určité osobě není páčán ve vypjatých emočních situacích, ale v nepředvídatelných intervalech. Se znaky úzce souvisí i typy agresivní osoby, které Papežová rozděluje do několika skupin. Domácí násilník „*se doma stává agresorem, a pro okolí působí jako konformní seriózní osoba, jinak slušný, často je pachatel z vyšších sociálních vrstev.*“ (Záchraný kruh, ©2017) Dalším typem je generalista, jenž využívá násilí na všech lidech, ne jenom v rodinném kruhu. V rodině se mohou vyskytnout problémy, jako dlouhodobá nezaměstnanost, nevěra, kdy se z násilné osoby stává situační domácí agresor. Ne vždy jedinec vyrůstá v příjemném a klidném prostředí, ale v rodině vykazující sociálně patologické projevy. Totožné znaky chování posléze převádí do svých vztahů, proto tento druh agresora bývá nazýván jako sociálně problémový pachatel domácího násilí.

Dle Oldřicha Matouška (2014, s. 111) bývá indikátorem pro rozpoznání přítomnosti domácího násilí i neverbální komunikace oběti (nevýrazná mimika obličeje, strach z navazování očního kontaktu, schoulené držení těla, téměř neslyšná intonace hlasu).

3.5 Děti jako osoby ohrožené domácím násilím

Děti mohou být přímými či nepřímými oběťmi domácího násilí.

- **Přímá viktimizace** - o přímé viktimizaci můžeme mluvit, jestliže je dítě přítomno domácímu násilí ze strany rodiče, popřípadě blízké osoby. Násilí může mít podobu fyzickou, psychickou nebo sexuální. Pokud je násilí páčáno přímo na něm, uchovává si všechny výjevy v paměti a posléze to ovlivňuje jeho samotný osobní život. Dle Špatenkové (2011, s. 121) zpravidla osoby, které se přímo setkaly s domácím násilím v rodině, si tuto skutečnost přenáší do partnerského života a samy se stávají násilníky. Bylo jim po celou dobu ubližováno, ocitli se pod nadvládou toho silnějšího a mocnějšího. Nyní se dostávají do situace, kdy je dříve týraná osoba v pozici nadřazené, tudíž může využít své síly a zbraně.
- **Nepřímá viktimizace** - „*Dítě je sekundární obětí domácího násilí, jestliže je přítomno domácímu násilí, k němuž dochází mezi rodiči, nebo mezi dalšími osobami, které s ním obývají jednu domácnost.*“ (Špatenková, 2011, s. 120) Jeho vývoj může být stejně ohrožen jako u přímé viktimizace, ale taky nemusí. Vždy je důležité, jak silnou psychikou jedinec oplývá.

3.6 Následky domácího násilí u dětí

Špatenková (2011, s. 121) se na dopady domácího násilí dívá takto:

- Děti se cítí odpovědné za to, co se doma děje. Snaží se vinu svěst na sebe a cítí se být vinni za rodinnou situaci. Nejsou ještě schopny rozlišit, že u nich žádný problém nenastal, ale je to pouze záležitost dospělých.
- Může nastat situace, kdy se bude dítě snažit ochránit rodiče „v pozici ohrožené osoby“. Při takovém aktu mohou být samy napadeny a zraněny.
- Domácí násilí na nich zanechává nepřehledné množství stop, např. žijí v neustálém stresu, kdy si nejsou jisti, co přijde, zažívají pocity bezmoci. Často se stává, že je dítě ovlivněno v mnoha směrech. Začíná se u něj projevovat nesoustředěnost, má špatný prospěch ve škole, objevují se poruchy chování, psychické problémy, poruchy spánku, snížená sebeúcta. Mezi extrémnější případy pak řadíme agresivní chování a suicidální (sebevražedné) úvahy, kdy už dítě je na pokraji zoufalství a potřebuje okamžitou pomoc.

V mnohých případech se setkáváme s tzv. duplikačními principy (přenesené vzorce chování). Ševčík (2011, s. 121) tuto problematiku vidí následovně. Děti z týraných rodin si těmito vzorcům chování navyknou natolik, že jim to přijde jako samozřejmá a běžná věc. Jelikož nikdy nic jiného nepoznali, neví, že se dá žít i jinak. Stávají se z nich násilníci, kteří formu agrese implikují do svých rodin a na své vlastní potomky.

Ševčík (2011, s. 121) dále uvádí fakt, který srovnává míru traumatu na oběti přímého či nepřímého domácího násilí a na dítě se syndromem týraného a zneužívaného dítěte. Překvapivě symptomy u obou typů dětí jsou stejné. Jullian Elliot (2002, s. 95) tvrdí, že z dlouhodobého hlediska, se u jedinců může vyvinout deprese, znaky delikventního chování a sklony k násilí v jejich vlastních vztazích.

3.7 Orgány sociálně – právní ochrany dětí

Drahomír Ševčík (2011, s. 122) ve svém článku popisuje, jakou úlohu hrají orgány sociálně – právní ochrany dětí v životě osob postižených domácím násilím. Zaměřují se hlavně na příznivý vývoj dítěte a řádnou výchovu, na ochranu zájmů dítěte, včetně ochrany jmění a snaží se o obnovení funkce rodiny, jejíž funkce nenaplnuje zásady správného zacházení s dítětem. Legislativní rámec pro tuto činnost můžeme vyhledat v následujících právních předpisech:

- Úmluva o právech dítěte
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

- Zákon č. 135/2006 Sb., na ochranu před domácím násilím

Po zjištění případu dítěte ohroženého domácím násilím, nastává situace, kdy musí proběhnout v rodině určitá šetření. Setkáme se s různými opatřeními, jež danou situaci dokáží blíže posoudit.

Jedno z hlavních a prvotních opatření se týká rodičů nebo jiných osob odpovídajících za výchovu dítěte. Úkolem je projednání celé záležitosti.

Dalším, velmi často využívaným krokem, je rozhovor se samotným dítětem. Konverzace musí být přizpůsobena věku a stupni rozumové vyspělosti dítěte.

Pokud je závažnost problému velká, uchyluje se k provedení návštěvy a sociálního šetření v místě bydliště.

Ševčík (2011, s. 124) mimo jiné zmiňuje problematiku kontaktu dítěte s násilným rodičem. Tvrdí, že právo dítěte na daný kontakt musí být eliminováno a chráněno tak, aby vše probíhalo v zájmu dítěte. V mnoha případech se násilný rodič dožaduje kontaktu, tudíž musí orgány při případné realizaci přihlížet na:

- Konkrétní formy domácího násilí v rodině
- Vývoj dané problematiky v rodině
- Věk dítěte
- Respektování názoru dítěte

V mnoha případech je situace natolik vážná, že se musí přistoupit ke spolupráci s Policií ČR, soudy, intervenčními centry, školskými a zdravotnickými institucemi, neziskovými organizacemi poskytující sociální služby apod.

3.8 Výzkum zaměřený na domácí násilí

Výzkum STEM pro občanské sdružení Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR a.s., červenec 2006 (Domácí násilí, ©2007) poukázal na mnoho měnících se faktů v informovanosti domácího násilí. První výzkum se uskutečnil v roce 2001 a v průběhu pěti let se podvědomí o tomto tématu značně rozšířilo. Téměř všichni respondenti věděli, co pojem domácí násilí znamená. V roce 2001 bylo 43% občanů přesvědčeno, že násilí je velmi ojedinělým jevem a nejevilo o tento problém valný zájem, nicméně v roce 2006 stejný názor sdílelo pouze 28%. Panoval zde mýtus, týkající se vzhledu a vystupování člověka, kdy 64% občanů tvrdilo, že domácí násilí nemohou provozovat napohled slušní a seriózní lidé. V roce 2006 číslo kleslo na hodnotu 51%. Některé mýty se postupně oslabují, ale další zůstávají. Jedná se téma materiálního zabezpečení rodin, kdy necelá polovina respondentů (48%) sdílí názor, že domácí násilí se nedotýká rodin finančně zajištěných, ale pouze rodin s nižším sociálním statutem. Podoba domácího násilí se

v podvědomí lidí nijak výrazně nezměnila. Více než polovina občanů (52%) uvedla nejčastější formu agrese útoky, ať už fyzického rázu (84%) nebo v kombinaci s násilím prováděným na psychice člověka (48%). Překvapivě asi 57% respondentů, kteří byli někdy svědky domácího násilí tvrdí, že tomuto činu byly přítomny i děti.

4 Analýza vybraných děl zaměřených na rozpad rodiny a domácí násilí

V literatuře pro děti a mládež najdeme spousty publikací, dotýkajících se tématu rozvodu a domácího násilí. Autoři se snaží dětem přiblížit problémy, jenž se odehrávají kolem nás a zároveň jednou z motivací je pomoci dětem, které se potýkají s podobnými situacemi. Příběhy mohou na konci překvapit šťastným koncem, popřípadě se s hrdiny loučíme na křižovatce života, vedoucí k lepším dnům a za šťastnější budoucností. „*Literární díla s tematikou problémové rodiny někdy čtenáři nahrazují přímou životní zkušenost, jeví se jako vhodný prostředek reflexe také tam, kde se dítě s problémem v rodině střetlo a je pro ně potřebné se s danou zkušeností nějak vyrovnat. Autoři nechápou své postavy jen jako pouhé účastníky děje, ale zaměřují se i na jejich city, duševní pohody, psychologii.*“ (Sladová a kol., 2014, s. 9) Autoři usilují, aby se jejich hrdinové naučili přijímat daný jev v životě jako zkušenost, která je má zocelit a připravit na další úskalí a překážky. Dle Sladové (2014, s. 10), je pro dětské hrdiny nejdůležitější komunikace, hledání osvobození, ale taky nacházení možností k vyřešení dané problematiky.

4.1 Nikolina cesta – Michaela Fišarová

Kniha Nikolina cesta spisovatelky Michaely Fišarové vyšla roku 2012 nakladatelstvím Albatros v Praze. Tento příběh je určen pro čtenáře a čtenářky od 12 let. Je zde zachycen osud dvou sourozenců Nikolky a Martínka, kteří se potýkají s nelehkou rodinnou situací. Příběh začíná během doby vánoční, svátků klidu a míru, kdy by rodina měla držet pospolu a nacházet vnitřní mír. V rodině Hrdličkových to tak bohužel nevypadá.

„Ráno se probouzím a ten magor zase řve v kuchyni.

„Kolikrát ti mám říkat, že kafe, kafe, se zalejvá vařící vodou! Já piju ka-fe a ne tu hnědou břečku, který ty říkáš kafíčko! Ka-fe, zkus to zopakovat, ty krávo – kafe!“ Máma strašně brečí a pak ji slyším, jak vzlyká:

„Kafe, kafe...“ a polyká slzy. Přetahuju si peřinu přes hlavu, srdce mi buší. Usínám a později se probouzím s mokrým polštářem pod hlavou. Je čtyřicetý prosince. Opatrně procházím bytem a s úlevou zjišťuji, že jsem doma sama. Štědrý den. Je to zvláštní, jak moc tenhle den pro spoustu lidí znamená.“ (Fišarová, M., 2014, s. 19)

Nikola nikde doma vánoční atmosféru nevidí, proto si ji snaží navodit sama. Jde do kostela a s radostí otvírá dárek od maminky. Jejím jediným přáním je udělat krásné Vánoce

malému bráškovvi Martínkovi, který si zaslouží poznat kouzlo nejkrásnějších svátků v roce. Jenže je na všechno sama. Maminka sourozenců Hrdličkových je pod nadvládou pedanta a alkoholika Zdeňka, nedokáže se vymanit z jeho spárů a hysterické scény, fyzické a psychické týrání neustále omlouvá. Stává se obětí domácího násilí a bojí se to přiznat. Dostává se do spousty konfliktů se svou vlastní dcerou, ale není schopná se od Zdeňka odloučit, i když ví, že jeho přítomnost ubližuje jí i jejím milovaným dětem. Situace, kdy jeden z rodiny není schopen přijmout fakt, že je týrán, je velmi častá. Jedinec prochází stadiem slepoty, nechce se smířit s pravdou a odmítá ji. Odmítá připustit své selhání a pocit beznaděje. Maminka skrývá strach ze ztráty muže i z provalení domácího násilí a pomocí omlouvání a zastávání se chování Zdeňka navozuje pocit bezstarostného domova.

„Je to hodnej člověk, a ty to nebudeš neustále kazit. Má jenom občas problémy v práci a deprese, proto to někdy nezvládá!“ (Fišarová, M., 2014, s. 30)

Nikola svou mámu bezmezně miluje, ale nedokáže pochopit, proč se její maminka takovým způsobem trápí. Dává si spoustu věcí za vinu, hlavně kvůli své drzosti a upřímnosti.

„Zase jsem to zkazila, všechno, už se zase proměnila v tu druhou, kterou nemám ráda. A přesto jdu a obejmu ji a ona začne plakat. Je to pokaždý stejný.“ (Fišarová, M., 2014, s. 30)

Rodinu netrápí pouze Zdeňkova výbušnost a nezřízené pití alkoholu, ale taky neustálé vyptávání peněz, které většinou zase skončí ve sklenici od piva. Neštítí se vůbec ničeho. Při pokusu o získání financí se uchyluje k bití a ubližování na zdraví. Nejprve si svou zlost vybíjí na mamince, která se nikterak nebrání a vždy mu své peníze dá.

„Mamka zvedá obličej a pravý koutek úst má zakrvácený.“

„Ten parchant, začnu křičet a Martínek utíká pryč.“ (Fišarová, M., 2012, s. 38)

Posléze se Zdeněk začíná zlobit i na děti a připravuje jim horké chvílky. Ve chvílích největšího vzteku a vyčítání si začíná balit věci, jenže Nikola ví, že je to všechno jenom hra a citové vydírání, namířené proti její mamince. Zdeněk by byl bez rodiny Hrdličkových ztracený a musel by složitě hledat další zdroj přísunu peněz. Neustálé omlouvání Zdeňkova chování a zastávání se jeho osoby, vedou pomalu, ale jistě k tragédii.

„Sakra, takovej malej smrad jako ty mě nebude poučovat, co mám a nemám říkat! Brzdi kamaráde, to ti říkám, brzdi!“ a strčí do Martínka, až se svalí na zem.“ (Fišarová, M., 2012, s. 161)

V momentě, kdy Zdeněk vztáhne ruku na Martínka, ví Nikola, že je zle. Udělala by vše, aby svého malého brášku zachránila, i kdyby tou jedinou možností bylo Zdeňkovi ublížit. Její jedinou vidinou je zachránění Martínka. Ačkoliv je Nikola velmi silná osobnost a se svými problémy se mnohdy vypořádává jako dospělý člověk, určitým věcem zabránit nedokáže. Její fyzické síly se nedají srovnávat se Zdeňkovými, navíc posílenými alkoholem.

... “ křičím na Zdeňka a sbírám Martínka ze země.

,Pakoš, blbej, blbej pakoš, ‘ pošeptá mi Martínek, když odcházíme do pokojíčku. Bohužel ne úplně potichu.

,Vrať se!’ zakřičí Zdeněk.

,On to tak nemyslel, promiň, ‘ špitnu a šíleně se bojím.

,On ví moc dobře, jak to myslel, ať okamžitě vyleze, nebo si pro něj dojdu!’ vztekle křičí.

,Martínku, nevylézej, ‘ volám zoufale, už v slzách.

Natáhne mi jednu přes obličej a pak další a další, mám pocit, že rány neberou konce. Hlava mi třeští, nebráním se, jen si v duchu říkám, už dost, ať už přestane. Proberu se, až když slyším strašný řev Zdeňka, který se svíjí na židli a ze stehna si vytahuje dvě házecí šipky. Šipky z Martínkovy skrýše! V momentě, kdy je mrskne na zem, zašátrá na lednici a první věc, která mu padne do ruky, je alabastrový stromeček, co jsem dala mámě k Vánocům. Hodí. Ozve se rána a kámen se vši silou zasekne do malé pětileté hlavičky. Martínek padá na zem a já vidím, že jeho světlé vlásky barví červená krev.

Je ticho. Mrazivé, hrobové ticho.“ (Fišarová, M., 2012, s. 162)

V příběhu se hrdinové utíkají do svých imaginárních světů, v nichž se schovávají před nespravedlnostmi světa. Objevuje se zde motiv úkrytu, místa, ve kterém se Nikola i Martínek cítí v bezpečí. Jedním z takových míst je skrýš pod postelí, do které se sourozenci uchylují, když cítí nebezpečí. Nikola bere toto místo jako útočiště pro Martínka, kde ho utěšuje a vypráví mu příběhy o lepším životě, který je co nejdříve čeká.

Celý příběh je vystavěn na dvou velmi silných charakterových vlastnostech – lásce a odvaze. Odhodlání Nikolky změnit jejich dosavadní styl nešťastného života je ohromující. V mnoha situacích se mladá dívka chová jako již dospělá žena, která se snaží dodávat odvalu i své matce. V knize Nikolina cesta není dospělý člověk vyobrazen jako odvážný a silný, ale tu nejsilnější část tvoří děti. Díky jejich pohledu na svět a naivních představách, které ve výsledku působí velmi realisticky, je charakter Nikolky a Martínka velmi blízký i ostatním čtenářům.

Jejich další útěchou a bezpečným místem je paní Stoklasová.

„Je takovým zvláštním laskavým způsobem hezká. Ráda poslouchám její hlas a miluji vůni jejího bytu.“ (Fišarová, M., 2012, s. 22)

Tato stará dáma představuje pro Nikolu to, co nikdy neměla možnost poznat. Žena, jež je pro ni majákem, který svítí v nelehkých dobách. Vždy ji zde čeká pomoc, útěcha, ale taky jídlo připravené s láskou. Paní Stoklasová je milující a vlídnou osobu, bez jakýchkoliv změn nálad. Ačkoliv její bratr Martínek je ještě malý, paní Stoklasovou vnímá jako svoji hodnou tetu, která pro něj představuje kotvu a zázemí, jež doma nenachází.

„Crrr! Nic. Znova. Crrrrrrrrr! Zase nic. Popadne mě panika. Najednou se otvírají protější dveře a v nich stojí nějaká neznámá paní.

,Paní Stoklasovou odvezli do nemocnice, asi selhání srdce.““ (Fišarová, M., 2012, s. 84)

Sourozenci indispozici milované tety nesou velmi špatně, ne z důvodu náhlé ztráty bezpečného útočiště, nýbrž ze strachu ztráty blízké osoby. Pocity tohoto typu doléhají hlavně na Nikolu uvědomující si hodnotu paní Stoklasové.

„Okenní tabulky slzí zvenčí,

A vítr škádlí záclonky.

Čaji v hrnku je trochu zima.

Myšlenky se vznášejí po pokoji

a sem tam některá z nich dopadne.

Světlo lampy se rozmazává v kaluži vody a

Tekoucí potoky, mazlí obrubníky chodníků.

Je ticho, smutno, chlad.

Bude líp? Zítřka bude určitě zase líp.“ (Fišarová, M., 2012, s. 92)

Báseň věnovaná paní Stoklasové velmi jasně shrnuje pocity dívky deváté třídy. Mísí se v ní pocity smutku, prázdnoty, splínu, ale v neposlední řadě i pocit naděje, jež nikdy neumírá. Z Nikoly se vývojem příběhu stává velmi silná osobnost, známá pro svou upřímnost, odvahu a obětavost. Ačkoli její výsledky ve škole nedosahují valných kvalit, její hodnota tkví v jiných aspektech. Vztah s Martínkem, který je vystavěn na citu, empatii a porozumění, se stává silným sourozeneckým poutem, překonávajícím všechny zlé překážky osudu. Dohromady tvoří neoddělitelný celek, bojující proti zákeřnému člověku, který by mohl nějakým způsobem narušit jejich rodinné vztahy a vazby.

Nikolina cesta je členěna do 12 kapitol. Autorka se nebojí v některých pasážích používat vulgarismy nebo pejorativa, směřující k hanlivému označení obou dětí, které se snaží odpoutat

od tyрана. Kniha je plná nespisovných výrazů a slangu, který odráží mluvu mladé generace. Příběh je vyprávěn z pohledu Nikoly, je napsán pomocí ich-formy. Díky mnoha vnitřním monologům, se dá lehce vcítit do jejích pocitů a nahlédnout do uvažování mladé dívky.

4.2 Dítě do kufru – Jacqueline Wilsonová

Kniha od anglické spisovatelky vyšla poprvé v České republice v roce 2004. Desetiletá holčička Andy se ve svém raném věku setkává s nelehkou rodinnou situací. Její rodiče se rozvádí a domluví se na střídavé péči, čímž se Andy ocitá v nelehké situaci. Musí se vyrovnat s faktem, že již nemá maminku ani tatínka jenom pro sebe a získává nové sourozence.

„Jmenuju se Andrea Petersová, ale skoro všichni mi říkají Andy. Jen moje zlomyslná nevlastní sestra Katty mi říká Andy Pandý.“ (Wilson, J., 2004, s. 12)

Již zde, na počátku příběhu, je patrná jistá nevraživost mezi nevlastními sourozenci, zvykajícími si na novou atmosféru v domě. Andy se nehodlá smířit se novou pozicí. Cítí hněv, závist a zároveň potřebu vrátit vše do starých a zaběhlých kolejí.

„Mrká malýma modrýma korálkovýma očima, krčí titěrný růžový nos a mluví pisklavým hláskem cukrkandlové myši. Lidi z ní úplně slintají a div jí neokusují uši. Jenomže Katty není cukrkandlová myš. Katty je prvotřídní krysa.“ (Wilson, J., 2014, s. 12-13)

Její hněv není namířen pouze proti nevlastní sestře, ale taky proti novému příteli maminky Billovi, v knize vždy nazvaným Pavián Bill, pro jeho chlupatě porostlou kůži. I když se k ní nevlastní otec i matka chovají slušně a snaží se o navázání vztahů, holčička se cítí podvedena a nehodlá se smířit s novými členy rodiny. Vytváří si obranný štít proti jakémukoliv zklamání, které by ji mohlo zastihnout a překvapit. Její touhou je vrátit se do stereotypu dřívějších dnů, do Morušového domku, kde prožívala nejkrásnější okamžiky svého života v kruhu maminky a tatínka.

„Domek stál na konci cesty. Bílý domek s šedou břidlicovou střechou a černým komínem a máslově žlutými dveřmi. Po mřížích kolem dveří a oken s tabulkami zalitými do olova se pnuly žluté růže a zimolez a v zahradě rostlo plno dalších květin. Uprostřed zahrady stál starý zkroucený strom s velkými větvemi, ohnutými až skoro k zemi.“ (Wilson, J., 2004, s. 23)

Stesk. Pocity stesku a úzkosti Andy provázejí celým příběhem. V mnoha neúspěšných pokusech se snaží o návrat do Morušového domku, snaží se na sebe upoutat pozornost a

schválně provádí naschvály svým sourozencům. Snaží se, aby se zájem rodičů přesunul pouze na ni, a ne na ostatní sourozence. Ty bere jako nepřátele a zlomyslné tvory, kteří se ji pokouší odtrhnout od vlastní rodiny. Dává jim za vinu rozpad rodiny a veškerá její zlost a vztek je namířen proti nim. Velmi špatně snáší hádky rodičů, které se většinou týkají jí samotné nebo se zaměřují na útoky, obviňování a vzájemné osočování. Ani jeden z rodičů si neuvědomuje, že Andy je přímým účastníkem hádek a všechna slova si bere k srdci a přemýšlí nad nimi.

„Nakonec tu bitvu vyhrála máma. Táta zlostně odsupěl a já měla takový strach, že se na mě bude zlobit, až jsem se z toho rozbřečela. Máma mě uložila zpátky do postele a hudrovala, že je to od táty hnusné, když mě takhle trápí.“ (Wilson, J., 2004, s. 45-45)

Rodiče desetileté holčičky rádi a často využívají citového vydírání k dosažení svých cílů. Britská autorka se snaží poukázat na to, že v mnoha rozpadlých rodinách, může docházet k navyšujícímu se psychickému nátlaku, ať už u rodičů, nebo dokonce u dítěte. Strach z odcizení vlastní dcery je větší než uvědomění si, že tím dcera trpí. Dětská mysl vnímá všechny podněty a dokáže z nich usoudit i věci, které s nimi vůbec nesouvisí. Vědomé házení špíny na druhou osobu s neutuchající nadějí, že Andy bude konečně žít jen u jednoho z nich, způsobí v mysli malé dívenky neuvěřitelný chaos.

„To dítě je vážně nemocný. Bolí ji v krku a má horečku.“

„A divíš se, když musí být v takovém starém zatuchlém bytě?“

„Kdybys mě při rozvodu tak neoškubala, mohli jsme si koupit něco lepšího.“

„Tak tohle na mě nezkoušej. Navíc tu Andy ani nemá pořádnou postel. Říkala mi, že musí spát na zemi. Nevěřila bych, že jsi takový lakomec a nemůžeš svému vlastnímu dítěti ani koupit pořádnou postel.“ (Wilson, J., 2004, s. 52)

Podobně jako v předchozí publikaci se hlavní hrdinka ukrývá před nástrahami života ve svých snech a vzpomínkách. Pomáhají jí zapomenout na zlo kolem ní, a zároveň dodávají sílu a odvalu bojovat za lepší zítřky. Malá dívka si schovává předměty, připomínající minulost a bezstarostné dětství. Jednou vzpomínkou na Morušový domek je plyšák Ředkvička, věrný společník Andy, jehož cena je pro malou holčičku nevyčísitelná. Jak je z příběhu patrné, Andy se se ztrátou rodinného zázemí nemůže smířit. Problémy, způsobené rozvodem, se promítají i do snů, kde se snaží zapomenout na zničené dětství. V mnoha sněních se dostává zpátky do Morušového domku, obklopena svými rodiči a Ředkvičkou. Potřebuje mít zpátky své staré jistoty. Pokud se jí nedostávají, ocitá se ve stavech paniky a náhlého stresu.

„Postel je tak měkká a já se cítím v bezpečně se všemi svými věcmi kolem sebe, s Ředkvičkou v ruce a s mámou a tátou, kteří se drží za ruce u mé postele. Jsem tak šťastná, že bych chtěla, aby tahle chvíle nikdy neskončila. Ale dostávám i strach, protože si uvědomuju, že tohle skončí a že až se probudím, všechno bude úplně jinak.“ (Wilson, J., 2004, s. 101)

Ačkoliv se může zdát, že si Andy posléze na novou rodinnou situaci zvykla a dokázala se sžít se sourozenci, nezvládá situaci a utíká pryč. Nejprve se jedná o pouhý výlet s vidinou brzkého návratu domů, ale vše se zkomplikuje se zmizením Ředkvičky. Tato postavička je pro ni jedna z nejbližších, promlouvá k ní, svěřuje jí svá trápení, hraje si s ní a představuje si, jaké to bude, až se společně ocitnou v milovaném Morušovém domě. Útěky k bývalému bydlišti znamenají pro Andy pocit uvolnění a radosti. Radosti, která není skutečná, pouze imaginární. Ta, co za chvíli zmizí.

„Opřela jsem se o morušovník, sevřela Ředkvičku v pěsti a trochu jsem si zabřečela aspoň tady. Ale když jsem se potom pohnula, aby mě kůra neškrábala do obličejů, ruka s Ředkvičkou mi sklouzla pod větev a zapadla do malé díry.

„Ředkvičko? Vrat' se!“ (Wilson, J., 2004, s. 86)

Britská autorka do příběhu vkládá téma přátelství a porozumění. Po úprku z domu Andy přichází k uvědomění a rozumu a snaží se rozpadlé vztahy dát do pořádku. Pomocí malých gest získává mladá dívka důvěru svých nevlastních sourozenců a vzniká mezi nimi silné pouto. Tvoří neoddelitelnou smečku, navzdory rozdílným charakterovým vlastnostem a výchově. Chmurné pocity a stavy úzkosti se vytrácejí a z Andy se stává veselá holčička se spoustou zážitků a plánů. Smíření se se skutečností jí pomáhá dívat se na život z jiné perspektivy a Andy cítí, že vše dohromady vytváří ten správný celek – rodinu.

„Mám domek A a domek B a k tomu ještě domek C,“ vysvětlila jsem paní z poradny. „Jeden týden jsem v domku A u mámy a druhý týden jsem v domku B u táty, ale skoro každý den chodím k Westovým do domku C.“

...“je to snadný jako ABC. Vážně.“ (Wilson, J., 2004, s. 122-123)

Působivé ilustrace, znázorňující svět zmatené dívky Andrey, vytvořil známý kreslíř Nick Sharatt. Příběh je uspořádán do 26 kapitol, které jsou uváděny písmenem abecedy. Každé písmeno obsahuje určitou ilustraci, vztahující se k daným událostem v knize. Autorka píše v ich-formě, a to příběhu přidává na přesvědčivosti. Andy se svěřuje se všemi svými pocity, které se jí honí hlavou a díky tomu se dychtivý čtenář může vcítit do prožívání mladé dívky.

4.3 Panáčci – Tomáš Hokeš

Kniha Tomáše Hokeše Panáčci byla vydána v roce 2009 ve Sklářských ateliérech v Praze. Spisovatel se proslavil svou prvotinou Malý bůh, kde vypráví o Keltech na území dnešních Čech. Samotná kniha Panáčci, pojednává o dívce v pubertálním věku Veronice Novákové a o její rodině, která se po mnoha problémech a nedorozuměních pomalu rozpadá. Veronika, jako každá dívka v jejím věku, si raději všimá kamarádů a party, tráví s nimi nejvíce času a ostatní věci zprvu přehlíží a nezajímají ji. Posléze zde dochází k častým hádkám a ostrým výměnám názorů mezi rodiči, kteří do svých záležitostí zatahují i Veroniku. Zákazy a příkazy neberou konce a mladá dívka přichází na to, že správné fungování rodiny vypadá jinak.

„Šroubovák!“

„Já tu nic neslyším, sakra!“

„Cože?!“

„Že mámu neslyšíš, sakra! To je jak u blbejch!“

„Máš ho tam, kde sis ho nechal!“ ozvalo se z kuchyně.

„Dík za zbytečnou radu,“ ušklíbl se táta a sáhl do kapsičky u košile pro cigaretu.

„Tak to teda ne! Víš, co jsme si řekli!“ zamračila se máma a odběhla do předsíně.

„A co jsme si zase řekli?!“ podívil se táta.“ (Hokeš, T., 2009, s. 18)

Nejdříve hádky přicházejí pouze kvůli maličkostem, nicméně postupně se ze vztahu rodičů vytrácejí úcta a humor a nahrazují je výčitky, ponižování, sarkasmus a ironie. Kamenem úrazu se stává práce otce, který se chce vrátit k manuálnímu zaměstnání a zanechat lukrativní místo v kanceláři. Matčina nelibost pramení ze strachu ztráty životního postavení a zároveň odmítá mít za manžela prostého řemeslníka.

„A co chceš teda jako dělat?!“

„Chci se vrátit k řemeslu...“

„Copak už si nepamatuješ, jak sme furt neměli prachy?!“

„Aspoň bych dělal něco, co má nákej smysl...“

Tak já se tu snažím nám všem udělat domov, a pro tebe sou to kraviny?! Tak to si ale, chlapečku, dobře rozmysli, co vlastně chceš, protože já tímhle končím!“ vrískla máma a bytem se rozlehl třeskot skla následovaný vzteklým zametáním.“ (Hokeš, T., 2009, s. 32-33)

Krise mezi Veroničinými rodiči se neustále prohlubuje a následky stresu se objevují u každého z nich v odlišné formě. Maminka začíná pít a její pobyt doma je pouze sporadický,

zatímco otec nejeví zájem o svůj vzhled a vzezření a odmítá s kýmkoliv komunikovat. Autor zde vykresluje i odcizení rodiče od dítěte. Veronika si nerozumí se svou mámou, z důvodu odtažitého a bezcitného jednání. Nepoznala ji jinak, než jako ukřičenou, věčně vyhledávající problémy. Mateřský cit a láska se vytratil a zůstaly pouze výčitky a vyhledávání chyb. Je patrné, že mladá dívka touží po kontaktu s matkou, chce s ní sdílet své radosti, strasti i zážitky.

„To teda jo! A když jsem to říkala mámě, tak ji nejvíc zajímalo, jestli sem si potom umyla ruce...“ (Hokeš, T., 2009, s. 112)

Nicméně veškeré pokusy jsou zničeny matčíným chováním, jež se nezaměřuje na pocity dcery, ale pouze na pocity vlastní. Dívčina snaha o zachování společných zájmů nebo témat je marná. Autor poukazuje na fakt, že pokud má být něco zachráněno, je potřeba vůle a snaha všech zúčastněných. Ukazuje se zde i matčino sobectví, hlavně v chování vůči otci, jenž se snaží o zachránění vztahu.

„A vyřid' mu, ať rozhodně nepočítá s tím, že za mnou zase přileze škemrat!“ zamračila se máma. „A už mi vo něm nemluv!“

„Dyťs to chtěla...“

„Stejně mi vo něm nemluv!“

„A vo kom mám teda mluvit?“

„Zkus třeba nemluvit vůbec!“ (Hokeš, T., 2009, s. 167)

Autor zde zařazuje zajímavý vedlejší příběh, a tím je promlouvání s panáčky neznámějších autorů světové i české literatury. Vše se odehrává ve snu, kde se Veronika snaží pochopit, skrze rozhovory slavných osobností, příčinu nejasností v rodině. Seznamování s panáčky probíhá formou čtení jejich slavných knih, které jí doporučuje a dodává pan Šulc. Postavičky rozmlouvají mezi sebou a ukazují, jaké rozdíly mezi nimi panují, ať již v rovině charakterové nebo názorové. Pro každého z nich je charakteristický určitý jev, jenž je odlišuje od ostatních. Panáček Josef, představující českého spisovatele Josefa Čapka, vystupuje ve vězeňském šatu, jako připomenutí pobytu v koncentračním táboře. Naopak postavička znázorňující Oscara Wilda, je oděna do vznešeného oblečení, jako ukázka „dandy“ vystupování a stylu života. Autorka zde postupně přidává i další autory, jako Mark Twain, Antoine de Saint-Exupéry nebo Jack London.

„To už jste také povídal...“ vzdychl šedovlasý panáček a vysoukal se z knížky na sedadle vedle Veroniky. Sundal si brýle s jedním sklem a promnul si oči. Pak se zamyšleně zahleděl na svou ušmudlanou pruhovanou čepičku s číslem.

„Vy někoho čekáte?“ zeptal se Josef.

„On má někdo přijít?!“ vyděsil se Oscar, rychle sáhl do kapsy pro zrcátko a hřeben a pak si pečlivě česal husté černé vlasy jeden po druhém.

„To vám nepovím, ale tu květinu si rovnáte už od rána...“ pokrčil rameny Josef.

„A je snad něco špatného, že dbám o svůj vzhled?!“

„Když vy dbáte jenom o svůj vzhled...“ řekl smutně Josef.“ (Hokeš, T., 2009, s. 44)

Autor zde rozpracovává téma lidského postavení ve společnosti, kdy osoba nižšího sociálního statusu je méněcenná a nahlíží se na ni jako na bezvýznamnou a bezcennou. Promluvu mezi panáčky dává do kontrastu s rozhovorem otce a matky, pro kterou je manželova práce v řemesle nemyslitelnou. Rozdíly mezi spisovateli jsou patrné i v dalších pasážích, obsahujících jejich konverzace, kdy někteří z nich se cítí nadřazeni nad ostatními. Nicméně každý z nich do příběhu vkládá své osobité vystupování, kladné i záporné charakterové vlastnosti a v neposlední řadě i rady pro Veroniku, díky kterým se z mladé dívky stává dospělá žena.

Mezi vedlejší postavy autor zařazuje Veroničiny prarodiče z otcovy strany, hrající v dívčině životě velkou roli. Dodávají jí pocit bezpečí a zázemí, které doma chybí. Vidí, že i přes neshody, drží staří lidé pospolu a obdivuje je. Autor zde zmiňuje i motiv úcty ke starým lidem, kdy Veronika zjišťuje, že úcta ke starším občanům je velmi důležitá. Nedokáže ale vyjadřovat lásku své babičce z matčiny strany. Vlastnost, která rozděluje jejich cesty a odcizuje je neústupnost a zbytečné probírání malicherných problémů. Jak Veronika zjišťuje, babička má stejné charakterové rysy jako její máma a kvůli tomu si s babičkou nikdy neporozumí. U druhých prarodičů se setkává s nadhledem, mladistvým pohledem na život a na svět a hlavně pochopením. Spojuje je zájem o archeologii a předměty z války, nacházející se v oblasti otcova rodného kraje. Díky společným aktivitám si Veronika buduje silné pouto s tatínkem a tráví s ním mnoho času. Jeho pohled na svět a zájem jí nahrazuje mámu a osoba maminky se stává v životě mladé dívky nahraditelnou. Rozhovory o historii české země a předmětech, vztahujících se k době minulé, směřují posléze Veroniku odlišným směrem než většinu jejich vrstevníků a naplno ji pohltní. Alkohol, cigarety, diskotéky a brouzdání po ulicích, nahrazuje touha po vědění.

„A to všechno se stalo tady?!“

„Vždyť ti to právě povídám...A támhle stál barák, do kterýho spadla časovaná puma, tak tam Němci nahnali nějaký ruský zajatce, ale zařvali tam všichni i s barákem...“ řekl děda a otočil se k parku. „A na všech těch lavičkách tady seděli mrtví, protože jim tlakový vlny z těch výbuchů roztrhaly plíce. A představ si, že sem si vůbec nevším, že sem běžel tam i zpátky bos, a když sem se vrátil, neměl sem na nohách ani škrábnutí...““ (Hokeš, T., 2009, s. 170)

Další aspekt, který Veronice pomáhá překonávat veškeré nepříjemnosti v rodině je její první láska a přátelství. Motiv přátelství je v příběhu zachycen v mnoha rovinách, jak z pohledu dospělého člověka, tak i z pohledu dívky v pubertálním věku. V obou případech autor poukazuje na fakt, že síla přátelství je pro lidský život kotvou, jež vytahuje z chmurných nálad a depresivních stavů.

„Matka vlezla otcovi do mobilu..., no a zjistila, že...“

„No?!“

„...si prej píše s Alicí.“

„Hustý! A ted' jsou spolu v kůlně? Tak to tam z toho udělej pěknou kůlničku na dříví, co?“ rozesmála se Eliška.

„Víš, s kým tu jsem? Se Šulcem a jeho kámošem...“

„S tím somrákem?! To myslíš vážně?! Von tam má nějak voblíbenej kontejner, nebo co?!““ (Hokeš, T., 2009, s. 106)

Veronika díky rozhovorům se svou nejlepší kamarádkou Eliškou, zapomíná na své útrapy a soustředí se na pozitivní věci. Tato proměna je dána z části i Eliščinou povahou, která se vyznačuje bezprostředností, optimistickým pohledem na život a hlavně smyslem pro humor. Obě mladé dívky se snaží o zlehčení tématu, nechtějí být pohlaceny pouze rodinnými problémy. Jejich přátelství jim pomáhá přestat myslet na nepříjemné situace a užívat si života. Verčin tatínek zažívá podobné pocity se starými známými Pavlem a Robertem. Společnými silami zápolí s osobními i pracovními problémy a snaží si držet nadhled nad ostatními, co je chtějí pomluvit a pomluvami jim zničit život. Přátelství tatínka s oběma muži trvalo již od mladých let, nicméně jejich kontakt přerušilo mnoho skutečností, například otcovo manželství. Díky Veronice, která je milovnicí knih a Robert ji zásobuje tituly známých světových autorů, se kamarádi opět shledávají a podnikají spoustu dobrodružství.

„Von se jmenuje Robert? Šulc? To si děláš srandu...“

„No nedělám, dyť to tam máš napsaný ne? Von tu prej kdysi bydlel...“

„No jasně, že je to von. Tak proto se na mě vždycky tak divně díval,“ zašeptal táta. „To snad není možný...“ rozesmál se a schoval tvář do dlaní.“ (Hokeš, T., 2009, s. 41)

Tomáš Hokeš zde ve velké míře dává prostor pomluvám a lidem žijícím pouze z pomlouvání druhých. Tento styl vyznává skupina důchodkyň, žijících v blízkosti rodiny Veroniky. Autor v mnoha pasážích poukazuje na to, jak mohou zlá slova druhých ovlivňovat myšlení lidí a v nejhorším případě ničit životy. Velká část knihy se soustředí na toto téma. Můžeme polemizovat, zdali se autor snaží zpestřit knihu prostřednictvím rozhovorů starých dam, anebo utváří svůj pohled na jednu z nejhorších lidských vlastností.

„Ale Pospíšilová říkala, že se na ní měl prej vrhat v elektrice. Dyť si to představte, prosím vás!“ zamračila se paní Kadlecová.

„No nepovídejte,“ dělala paní Novotná překvapenou. „I když kdo by se mu divil, vono je to kus ženský...“

„No frňák nahoru má teda pěkně,“ pokrčila rameny paní Kadlecová. „Ale ten její je teda hroznej...Ale má hezký peníze...“

„Tak to hlavně nikomu neříkejte. Kadlecová mi říkala, ať to taky nikomu neříkám...“

„Ale prosím vás, komu bych to já povídala, dyť ja dohromady nikoho neznám...“ zasmála se paní Novotná.“ (Hokeš, T., 2009, s. 68-69)

Většina rozhovorů vyznívá velmi humorně až komicky a připomínají většinu rozhovorů na vesnici, kde stačí nepatrné přechytlutí a hned se vytvoří velká bublina plná pomluv. Autor na podobné typy lidí nahlíží velmi realisticky, jako by z podobnými problémy měl mnoho zkušeností. V mnoha pasážích se ženy neštítí téměř ničeho a soukromí druhých je jim naprosto cizí.

Autor nechává postavy promlouvat jejich přirozeným způsobem vyjadřování, tak jak se v dané situaci cítí, a proto nechybí mnoho nespisovných, mnohdy i vulgárních výrazů. Téměř celá kniha je napsána pomocí přímé řeči. Některé pasáže mohou na čtenáře působit až chaoticky, kdy se dá velmi lehce ztratit ve jménech postav a jejich jednáních, a to hlavně z důvodu velkého množství jmen.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo rozšířit si vědomosti o rozvodu a domácím násilí a následně pochopit příčiny a důvody těchto jevů.

V teoretické části byla rozebrána terminologie a definice, vztahující se k dané problematice. Dále jsem se zaměřila na podrobný popis již zmíněných témat, kdy jsem s pomocí odborné literatury rozebrala psychickou stránku dětí, které se v podobných situacích nacházejí. Získala jsem i potřebné informace o případné pomoci, která jim může být nabídnuta.

V praktické části jsem se zaměřila na jednotlivé tituly dětské literatury, zabývající se rozpadem rodiny nebo domácím násilím. Předmětem mých analýz byly knihy Nikolina cesta, Dítě do kufru a Panáček. Sestavila jsem rozbor výše zmíněných publikací a našla v nich příčiny a důvody nefungujících rodin.

Sledovala jsem pocity a chování hlavních hrdinů ve vyhrocených situacích a snažila se o pochopení jejich činů. Malé děti většinou jednájí impulzivně a na základě svých pocitů a intuice. Jedním z nejdůležitějších prostředků, jak se vypořádat se stresem, je jejich dětská fantazie a únik do imaginárních světů, kde se nesetkávají s problémy dospělých. Ve vybraných knihách jsem se zaměřila právě na takové chování a zamýšlela se nad tím, co dítěti tato imaginární realita přinesla a zda jim pomohla překlenout těžké časy.

Literatura a internetové zdroje

FIŠAROVÁ, Michaela. Nikolina cesta. 1. vydání. Albatros, 2012, s. ISBN: 9788000029351

HOKEŠ, Tomáš. Panáčky. 1. vyd. Praha: Sklářský ateliér, 2009, s. ISBN: 9788090418219

WILSON, Jacqueline. Dítě do kufru. 1. vyd. BB art, 2004, s. ISBN: 8073411903

ČERNÁ, Marie. Rozvod, otcové a děti. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, 114 s. ISBN 8086432114.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Domácí násilí: přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích: studie. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2002, 143 s. ISBN 8086284190.

DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK. Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada Publishing, 2002, 128 s. ISBN 8024703327.

ELLIOT, Julian a Maurice PLACE. Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie. Přeložila Jaroslava KUBÁTOVÁ, přeložil Jiří ŠTĚPO. Praha: Grada Publishing, 2002, 206 s. Psyché. ISBN 8024701820.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. Psychologický slovník. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015, 774 s. ISBN 978-80-262-0873-0.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 8073150042.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2014, 171 s. ISBN 978-80-262-0697-2.

NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. Předrozvodové a rozvodové poradenství. Praha: Grada Publishing, 2007, 144 s. Psyché. ISBN 9788024714493.

PRŮCHA, Jan. Pedagogický slovník. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 322 s. ISBN 978-80-7367-416-8.

SLADOVÁ, Jana. Dětství a dospívání v současné literatuře pro děti a mládež. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, 120 s. Monografie. ISBN 978-80-244-4025-5.

STŘELEK, Stanislav, Evžen ŘEHULKA. Kapitoly z rodinné výchovy pro střední školy. Ilustroval Květa JIRÁNKOVÁ. Praha: Fortuna, 1992, 157 s. ISBN 8085298848.

ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence. Praha: Portál, 2011, 186 s. ISBN 978-80-7367-690-2.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada, 2010, 179 s. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3181-0.

PAPEŽOVÁ, Zdeňka. Domáci násilí. Záchranný kruh [online]. ©2017 [cit. 2017-04-01]. Dostupné z WWW: <<https://www.zachranny-kruh.cz/pro-verejnost/kriminalita-rizikove-chovani/domaci-nasili/domaci-nasili.html>>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Úhrnná rozvodovost v letech 1950-2015 [online]. ©2016 [cit. 2017-02-14]. Dostupné z WWW: <<https://www.czso.cz/csu/czso/uhrnna-rozvodovost-v-letech-1950-2015>>

DOMÁCÍ NÁSILÍ. Reprezentativní výzkum 2006 STEM [online]. ©2007 [cit. 2017-04-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.domacinasili.cz/statistiky/reprezentativni-vyzkum-2006-stem/>>

DOMÁCÍ NÁSILÍ. Shrnutí základních výsledků červenec 2006 [online]. ©2007 [cit. 2017-04-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.domacinasili.cz/statistiky/shrnuti-zakladnich-vysledku-cervenec-2006/>>

Anotace

Jméno a příjmení:	Andrea Černíčková
Ústav/Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Jana Sladová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2017
Název práce:	Rozpad rodiny a domácí násilí v literatuře pro děti a mládež
Název v angličtině:	Domestic Violence and Disintegration of the Family in Children's and Adult's Literature
Anotace práce:	<p>Bakalářská práce je zaměřena na problematiku rozpadu rodiny a domácího násilí. V teoretické části je rozebrána terminologie a definice, vztahující se k tématům. Dále je uveden podrobný popis těchto jevů.</p> <p>Navazuje část praktická, která byla věnována analýzám vybraných titulů pro děti a mládež s tematikou rozvodu a domácího násilí. Cílem bylo nahlédnutí do psychiky dítěte a nalezení prostředků, jež mu pomáhají se s danou situací vyrovnat.</p>
Klíčová slova:	Rodina, dítě, rozvod, domácí násilí
Anotace v angličtině:	<p>The thesis focuses on issues concerning divorce and domestic violence. The theoretical part describes terminology and definitions related to these topics. There is also a detailed description of those themes subsequently. This is followed by the practical part of the thesis, that contains the analysis of selected books from child's and adult's literature about divorce and domestic violence. The aim was to analyse the mental</p>

	side of children and finding the tools, which could help them to handle the certain situation.
Klíčová slova v angličtině:	Family, Child, Divorce, Domestic Violence
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	40 stran
Jazyk práce:	Český jazyk